

IPEC-Anàlisi

Repensar la Gran Barcelona des de Sarrià: urbanisme, identitat i models de vida

Miguel Doñate Sastre

Antropòleg i membre fundador de l'associació COPSAT (Col·lectiu per a la Recerca Social i Autònoma). Exerceix

com a professor associat a la Universitat de Barcelona (UB) i com a professor tutor a la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED). En la seva faceta investigadora, dins de l'antropologia sociocultural ha posat l'accent en els àmbits jurídic, polític, econòmic o urbà.

Raúl Márquez Porras

Historiador i antropòleg. És membre fundador de l'associació COPSAT (Col·lectiu per a la Recerca Social i Autònoma) i actualment exerceix com a

professor lector a la Universitat de Barcelona, on es va doctorar el 2010. La seva tasca investigadora s'ha desenvolupat, principalment, en els camps de l'antropologia jurídica, política i econòmica, i en el de l'antropologia urbana.

Paraules clau: Història de Barcelona, Sarrià, urbanisme, configuracions socials, identitat

Keywords: History of Barcelona, Sarrià, urbanism, social settings, identity

Introducció

El projecte de recerca *Repensar la Gran Barcelona* es planteja fer una relectura del procés d'expansió de Barcelona pel territori del Pla a partir d'un estudi de cas concret —el de Sarrià— i d'una perspectiva teoricometodològica original, que combina l'etnohistòria i l'etnografia. En efecte, es tractava d'estudiar el cas de Sant Vicenç de Sarrià, l'últim dels municipis del Pla annexionat i transformat en barri de Barcelona, observant, a partir de l'experiència i el record del seu veïnat, tot aquest procés: l'impacte dels canvis urbanístics i demogràfics, la pervivència d'una identitat municipal diferenciada, els models de ciutat i de sociabilitat existents, el record de certs fets i la representació d'aquests... per constituir, a més a més —i atesa l'edat dels informants— una mena d'història oral i des de baix d'etapes com la guerra civil i la postguerra, la dictadura franquista o la transició.

La novetat d'aquesta recerca consisteix, per una banda, a estudiar l'expansió

de la ciutat de Barcelona des d'una perspectiva diferent, la que tenen les poblacions del Pla annexionades, i, per altra, en el fet d'abordar aquest procés des d'una perspectiva àmplia, no només com quelcom urbanístic, administratiu o polític, sinó també simbòlic, identitari, social. Si bé és abundant la literatura que estudia la construcció de la Gran Barcelona centrant-se en l'urbanisme i en l'acció de la metròpoli i les seves elits, tot dibuixant l'expansió com un fet natural i inevitable (Hernández, 2001; Sobrequés, 2008), pocs estudis fan aquesta altra lectura social i etnohistòrica. Amb referència als municipis del Pla, la literatura presenta la seva història com absolutament determinada per l'annexió: un cop annexionats per Barcelona, municipis com Sant Vicenç de Sarrià haurien esdevingut simples barris de la ciutat —en el cas de Sarrià, sense cap tret diferenciador ni representacional més que el de barri de classe alta (conseqüència, això últim, d'una visió simplificadora, presentista i homogeneïtzadora).

En canvi, la nostra recerca analitza com, tot i ésser administrativament un barri i un districte més de la ciutat, Sarrià —almenys el Sarrià que confor-

Aquesta recerca estudia, des d'un enfocament propi de la història i l'antropologia socials, la construcció i pervivència d'una identitat i una sociabilitat distintives a Sarrià, i il·lustra així la pluralitat de models socials i culturals que amaga la Gran Barcelona. En el cas de Sarrià, el record i l'imaginari d'un passat vilatà serveixen per llegir el present i per reforçar una configuració social que, sense romandre inalterada ni ésser absolutament particular, conserva alguns trets distintius, com són la proximitat i intensitat de les relacions socials, el protagonisme de les famílies i d'algunes categories d'estatus o la vinculació amb el paisatge i amb certes institucions.

This research addresses how the people of Sarrià build and maintain their identity and a distinct kind of sociability. Taking a socio-historical and anthropological approach, it shows the diversity of socio-cultural models within the 'Gran Barcelona'. In Sarrià, memories and representations of the past (as it used to be an independent village) are recalled in order to read the present and to reinforce a particular social setting. This setting (even if it is neither unchanged nor particular) still shows certain distinctive features: the closeness and intensity of social relationships, the importance of families, the persistence of status ranks, and the attachment to the landscape and to certain local institutions.

men una part dels seus veïns (principalment els que viuen al nucli urbà històric)— conserva característiques diferenciades i pròpies d'un *poble*,¹ trets que romanen vius en pràctiques, fets i representacions. Ara bé, volem incidir en el fet que reconèixer aquests trets diferencials i particularitzants no ha de fer oblidar que som davant d'una realitat interconnectada, que tampoc s'hauria de reïficar (com en certa forma succeeix en una bona part dels pocs estudis que s'han fet sobre Sarrià—Carreras, 1901; Gras, 2001, 2003; Martí, 1987; Segarra, 1921). Abans, però, ampliarem la informació sobre el mètode i l'enfocament teóricoepistemològic.

Consideracions teoricometodològiques

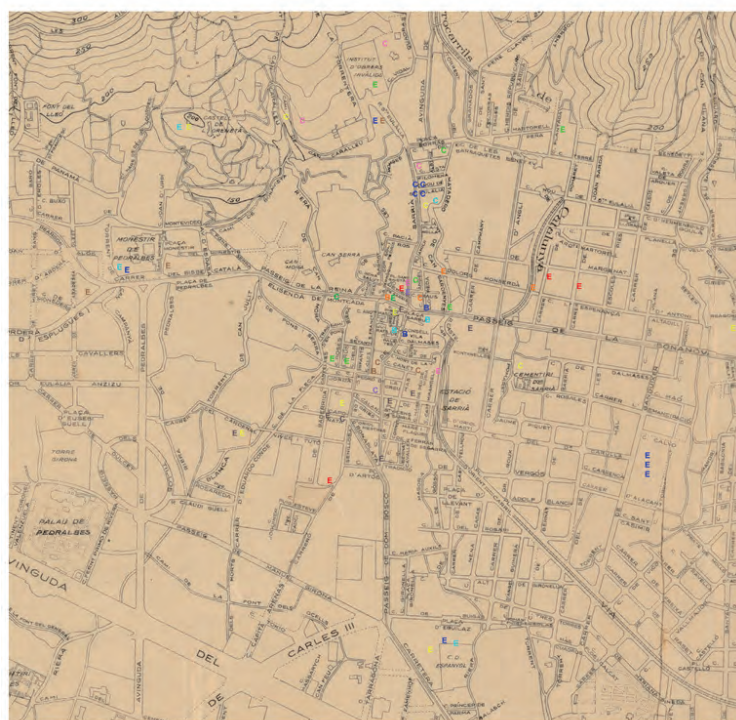
Aquest estudi del cas de Sarrià es fonamenta en distintes línies teòriques. Una primera és la que entén l'urbanisme de manera complexa, com a activitat no només tècnica i que afecta l'espai físic, sinó també com a manera de concebre aquest espai i les relacions que s'hi donen. Un enfocament que compra amb una llarga trajectòria en ciències socials i dins el mateix urbanisme (Wirth, 1968; Simmel, 1988; Lefebvre, 2000; Geddes, 1960). En el nostre cas, el projecte de la Gran Barcelona no pot ser pensat com a expansió d'un conglomerat urbà o com a unió administrativa d'uns territoris, sense més; és i era, també, un projecte polític, un exercici de poder, un intent de transformar les relacions entre individus i Administració, i entre els mateixos individus (Delgado, 1994, 2005; Fernández, 2014; Masjuan, 2000; Toscas, 1994, 1997). De fet, les autoritats barcelonines haurien treballat en el terreny del simbòlic per intentar unificar la història i la identitat de la ciutat, unificació que es faria, justament, «en detriment dels barris perifèrics mig rurals» (Michonneau, 2002: 404).

Una altra línia teòrica important ha estat la referent a la memòria i els relats

biogràfics. En relació amb aquests, partíem de la base que resulten interessants en qualitat d'expressions culturals i reflex d'alguns univers social (Grup de Recerca Biogràfica, 2004: 29-40; Bertaux, 1993: 167). Però, tot escoltant fets i representacions, estructures i maneres d'explicar que es repetien, hem ratificat la coneguda tesi del caràcter social de la memòria i els relats biogràfics (Halbwachs, 2004; Grup de Recerca Biogràfica, 2004). En efecte, els participants en el taller de memòria—activitat cabdal en la recerca— transmetien i alhora nodrien una veritable *memòria col·lectiva*, compartida i constitutiva d'una identitat grupal (González, 2013): la dels sarrianencs *de tota la vida*.² En els relats es destacaven els mateixos fets de família i escola, determinats llocs i personatges, certs esdeveniments (viscuts o no); elements que, més enllà de la versemblança o el rigor històric, transmetien aquesta representació i aquesta identitat volgudes, comunes, la imatge de cert temps i espai, i tota una visió de món.

Finalment, i seguint amb el tema de la identitat, hem comprovat la teoria que parla de la seva construcció bàsicament dicotòmica, del grup mateix enfront d'un altre (Barth, 1976); en el nostre cas, Sarrià i Barcelona com a entitats, mons que s'oposaven (quant a ubicació, però també, i sobretot, qualitats de l'espai, atributs del seu paisatge i de la seva gent o models econòmics). Així mateix, i després d'aconseguir testimonis i observacions, ha resultat evident la distinció entre la *identitat viscuda*, lligada a un territori, a un paisatge, a unes formes i xarxes de socialització, a un passat compartit, i les *identificacions* sobreposades (Terradas, 2000). En aquest cas, bàsicament la projectada des de l'Administració barcelonina, una identitat artificiosa i aliena, que redefineix el territori i la seva gent d'acord amb aquesta nova realitat que és Barcelona, tot substituint la pròpia.

Pel que fa a les tècniques de recerca, hem fet servir les que demanava aquest tre-

■ Aquest és un dels mapes subjectius o viscuts elaborats durant la recerca. A través de la seva elaboració constatarem novament la importància de la casa, la botiga o determinats espais com a elements referencials (identitaris) en l'àmbit individual, familiar i comunitari. A.J. DE BARCELONA, ICGC.

ball etnohistòric i etnogràfic: la recerca documental, l'observació participant i les entrevistes més o menys estructurades. Aquestes últimes, bàsicament en un format col·lectiu, quelcom no tan convencional; concretament, i com s'ha esmentat, hem dut a terme dos tallers amb veïns de Sarrià dedicats a la seva història i records.³ El primer va ser bàsicament una conversa estructurada al voltant de la història del poble de Sarrià, la infantesa, les relacions amb amics i veïns, el món del treball, l'etapa de joventut i el lleure o les transformacions urbanístiques, mentre que el segon s'organitzà associant a cadascuna de les sessions una àrea concreta dintre de Sarrià, com el Desert, Can Caralleu o *el Xino*, entre d'altres. En ambdós casos s'ha emprat la fotoelicitació; així, el record i la conversa que brollen a partir de fotografies i plànols històrics han permès elaborar uns mapes *subjectius* o *viscuts* de Sarrià (fig. 2). En aquests, els participants hi van assenyalar llocs singulars i significats, a partir de les seves vivències o de la voluntat de destacar-los en el procés d'elaboració de l'autobiografia individual, però també col·lectiva. Tenim la impressió, per altra banda, que la dinàmica dels tallers ha servit per activar les memòries individuals i reforçar la *memòria col·lectiva*. Així, eren habituals els comentaris del tipus: «Mai més havia tornat a pensar en això fins avui...».

Per finalitzar el cicle dels tallers, optarem per dur a terme un itinerari per Sarrià sobre la base d'aquests mapes viscuts. Una passejada comentada en la qual els mateixos protagonistes de les històries compilades, en confrontar-se amb els espais i itineraris esmentats, aprofundien encara més en el seu record i, en definitiva, en la seva memòria individual i col·lectiva.

Tanmateix, no oblidarem formes més habituals de treball amb fonts orals com poden ser les innombrables converses informals amb veïns i

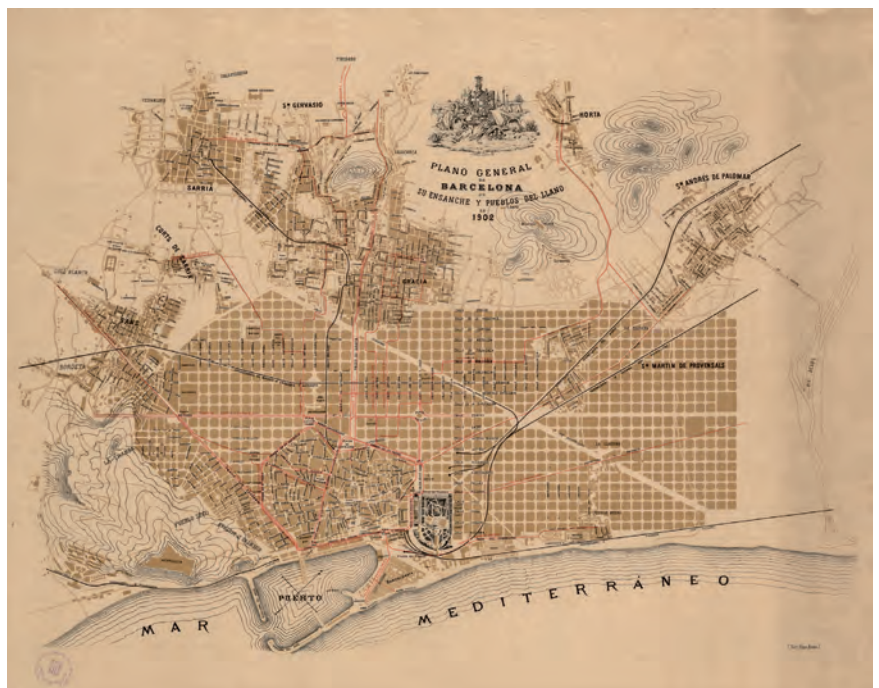

■ La importància dels tallers ha estat cabdal per a la nostra recerca, atès que ens ha facilitat l'accés a gran quantitat d'informació etnogràfica de qualitat i dels seus protagonistes (2011). MIGUEL DOÑATE SASTRE.

veïnes de Sarrià, o les entrevistes en profunditat i seguint el format clàssic de la història de vida (cosa que vam fer amb una veïna, informant especialment valuosa per la seva memòria extraordinària).

La recerca documental també ha ocupat, com esmentàvem, una part impor-

tant de la nostra recerca (desenvolupada, entre d'altres, a l'Arxiu Municipal del districte de Sarrià-Sant Gervasi, a l'Arxiu de l'Associació de Veïns de Sarrià o al del Centre Excursionista Els Blaus). La nostra mirada a les fonts documentals ha tingut, igualment, un caràcter etnogràfic, i ha intentat anar més enllà de la descripció i correlació

■ En aquest plànol del 1902 s'observa clarament aquesta confusió entre el que és la Barcelona projectada i la real, tot presentant com a realitat quelcom que és imaginat i desitjat. Per exemple, no s'hi distingeix el que ja està edificat de l'Eixample del que no ho està, i tampoc els municipis del Pla que ja no són independents dels que encara ho són.

J. PUIG, ICGC.

d'uns fets. Pensem que, llegint d'una certa manera els documents, un es pot aproximar a la realitat viscuda per la gent (per alguns sarrianencs, en aquest cas), entenent que hi ha també representació. És un cas rellevant, en aquest sentit, el dels plànols, ja que ens permeten analitzar com alguns mapes de Barcelona de les dècades posteriors a l'aprovació del Pla Cerdà, però anteriors al seu desenvolupament i a les annexions dels pobles del Pla, difuminen la frontera entre la Barcelona ideada i la Barcelona real, en presentar un Eixample consolidat o en incorporar ja els municipis del Pla com a part de la ciutat, en un clar esforç de naturalitzar un nou univers representacional.

Un barri que encara vol ser poble

A l'inici apuntàvem que Sarrià és viscut i representat per una part del seu veïnat com a *comunitat* que manté les característiques d'un *poble*—a la manera complexa i matisada ja esmentada—, una *comunitat* que es manifesta encara en el present i no només en el record del passat. Més enllà del fet històric de l'annexió, de la fi com a municipi independent l'any 1921 i de la incorporació a la ciutat de Barcelona (fets, per altra banda, d'una gran complexitat, com hem observat en una recerca prèvia),⁴ alguns veïns descriuen la localitat on viuen com una entitat social amb característiques distintives, bàsicament diferents i oposades a les que té Barcelona. Una de les evidències d'aquesta distinció percebuda i viscuda (tot i que sembli anecdòtica) és l'ús que molts veïns fan de la fórmula «baixar a Barcelona» per referir-se als desplaçaments més enllà dels límits de Sarrià, especialment quan són al centre de la ciutat—que, precisament, es correspon amb el terme de la Barcelona del temps de les annexions...

Tanmateix, entre les característiques que defineixen aquest Sarrià en trobem

algunes de molt concretes, com per exemple les pautes de sociabilitat que es donen entre els seus veïns: contacte estret, multiplicitat de vincles interpersonals, vida social intensa o àmplia circulació de la informació. Unes pautes que associem amb les anomenades «societats rurals», categoria en la qual hauríem pogut ubicar el Sarrià—essencialment menestral— d'inicis del segle xx. Però, més enllà de l'anàlisi científica, són els mateixos protagonistes els qui destaquen aquesta diferència entre viure en un *poble* com Sarrià i viure a la *ciutat*, context on ningú es coneix ni fa gaire vida al carrer.⁵ *Ser conegut* és observat com quelcom positiu. Agrada «el fet de poder anar-hi i dir “adéu”, “bon dia”, “bona nit”...», conèixer la gent que passa pel carrer i que et coneguïn. I és un fet que molts dels participants en els tallers tenen coneixences en comú o, si més no, són capaços d'establir vincles de reconeixement a partir de tercers. Al taller assistírem contínuament a l'intercanvi de comentaris sobre tal persona o tal altra: on vivia, a què es dedicava, de qui era fill o nét, evidència de l'existència d'una xarxa densa de relacions, cristal·litzada en el veïnatge i conformada a partir de les xarxes de parentiu, principalment, però també de les d'amistat.

La família esdevé cabdal a l'hora de formar part d'aquesta realitat que representa el *poble*: presenta i representa col·lectivament els individus, els incorpora a les xarxes de relacions... En definitiva, atorga a les persones una posició, les fa membres de la *comunitat*. Una família que també té la seva concreció física i espacial en la casa, que apareix com a veritable representació de l'estatus i l'ancoratge socials.

El valor de la família resulta especialment evident quan es forma part d'una família destacada, en oferir un plus de *capital social* i *simbòlic* en el si de la *comunitat*. Així, el fill d'una d'aquestes famílies li va confessar un

dia al seu pare que s'havia adonat que «A Barcelona no sóc ningú. Aquí, a Sarrià, era el David...», citant aquí el cognom familiar.

L'estatus—la vida social, en general—és determinat per un seguit de normes i conceptes propis. La *reputació* n'és un de ben important: causa i traducció de l'estatus personal i familiar, i peça clau en l'ordenació de les relacions socials. En efecte, la reputació (bona o dolenta) condiciona el comportament adoptat, i fins i tot la capacitat de maniobra, d'accés o de contacte regular amb altres. Qüestions com la possibilitat que et fiïn a les botigues, accedir a determinats favors o ésser dipositari de secrets i rumors, entre d'altres, depenen de la reputació. Es produeix una gradació dels veïns—de fet, més aviat, de les famílies en el seu conjunt—segons la reputació, i, per tant, l'estatus, en una jerarquia que és pública i es comunica entre les diferents xarxes protagonistes de la vida social. Conèixer la posició dintre de l'escala i altres elements, com la difusió de malnoms, reforça aquesta mateixa jerarquia i la cohesió pròpia de la *comunitat*.

Per altra banda, hi ha altres normes de comportament esteses, més concretes o difuses, com són el fet de comportar-se «de manera senzilla», ser discret, «fer-se amb tots» o, en general, «saber conviure». Pautes que, entre altres objectius, cercarien evitar els conflictes i reforçar la cohesió social i el sentiment de pertinença a una *comunitat* on la reciprocitat ocuparia un paper destacat. No cal fer-ne una lectura idealitzada, tampoc, ja que més aviat es tractaria d'un estira-i-arrotonsa, com deixava veure, a tall d'exemple, el relat d'un dels participants, responsable d'un «colmado». Parlant de les bones relacions que mantenien entre si els botiguers, comentava que «sempre ens hem fet amb tots!», que aquesta bona entesa es traduïa en ajuda directa—per exemple, el dia que a ell se li va inun-

dar la botiga. Però tot plegat no era incompatible amb certa competència, amb el fet d'espiar-se per veure qui obria i qui no, o a quin preu posaven els productes.

Precisament a Sarrià, a conseqüència del pes de la menestralia, observem com el negoci (la botiga, el taller...) apareix —juntament amb la casa— com a element referencial individual i familiar, i, fins i tot, comunitari. És, sens dubte, una de les principals *institucions* protagonistes de la quotidianitat sarriana, fins a dia d'avui. Sobretot determinats negocis: els forns i les pastisseries, les ferreteries, les merceries, algunes llibreries, l'estanc, les peixateries, les pensions i els hostals, la lleteria, la castanyera, algunes fàbriques —de fideus, caramels, joguines, gasosa o pells—, la bòbila... I hi destaquen els cellers i els bars, el mercat —amb les seves pageses— i les botigues de queviures («colmados»). D'aquestes, se'n recorda la ubicació exacta, i la seva història (en concret, l'any de tancament d'algunes) serveix per datar èpoques i pensar en les transformacions urbanístiques i socials. En aquest sentit, el fet que moltes hagin

■ Cistelleria Castell al carrer Major de Sarrià, que, amb més de cent cinquanta anys d'història, ocupa, juntament amb la Cistelleria Vila, un paper destacat en l'imaginari col·lectiu de la comunitat en remetre directament a un passat menestral que es resisteix a desaparèixer (2012). MIGUEL DOÑATE SASTRE.

■ Manifestació contra l'agregació davant del cinema Spring el 9 de novembre de 1921 (1921). AUTORIA DESCONEGUDA; ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA ELS BLAUS.

esdevingut a dia d'avui negocis de roba o serveis, que sigui més difícil avituallar-se sense sortir de Sarrià que abans, posaria de manifest el procés inexorable d'haver deixat de ser *poble*. Com amb la resta d'institucions socials, els veïns recorden els trets distintius dels qui regentaven els «colmados» fent servir, per referir-s'hi, en molts casos, malnoms (senyal de rellevància social, sigui en positiu o negatiu), i integrant-los en el quadre dels estatus i les reputacions. En qualsevol cas, s'establien amb molts botiguers relacions que defugien el tracte exclusivament comercial i implicaven també l'esfera personal.

Però destacaven igualment en certa època, com hem esmentat, el nombre de tallers i d'oficis artesans: fusters, ebenistes, carboners, cistellers, manyans o paletes. De fet, existeix un *carrer dels Paletes*, i és que tenien fama fins i tot fora de Catalunya. Com passa amb les botigues de queviures, es lamenta —i és un clar marcador dels canvis socials i econòmics— el tancament de molts d'aquests antics tallers. No ens ha de sorprendre, doncs, que es vegi amb orgull la continuïtat de les dues cistelleries o de la darrera matalasseria (les dues primeres, del primer terç del segle XIX, i la darrera, de finals

del segle XIX), ja que són representades com a últims reductes d'aquell passat menestral.

Tanmateix, hi ha ocupacions que gaudeixen de rellevància pel seu impacte en la vida social, com ara els metges i els farmacèutics. Tothom en recorda algun —més d'un, normalment—: on tenia la consulta, quines eren les seves qualitats..., anècdotes que engrandien el seu prestigi.⁶ També han estat personatges importants i veritables institucions alguns professors i mossens, la visibilitat dels quals es veia augmentada per l'abundància de centres educatius a Sarrià, i, en el cas dels mossens, per la prolífica activitat del Centre Parroquial. Juntament amb el Centre Parroquial, destaquen pel seu protagonisme en l'esbarjo i la sociabilitat distesa el Centre Aragonès i el Centre Excursionista Els Blaus, epicentre de l'activitat de grups de totes les edats. A aquests, s'hi sumarien altres centres esportius, com el Club Júnior o el Club Esportiu Sarrià o —antigament— la Societat de Caçadors i el Centre Obrer. Els cinemes també han estat referents socials: el Bretón, l'Spring..., llocs on es congregaven les famílies i els grups d'amics —en definitiva, els veïns— i on l'activitat

transcendia el fet de veure pel·lícules. Altres institucions menys populars, per diverses raons, han estat la casa de cites La Sombrereria o el «cuartel» de la Guàrdia Civil.

Una altra de les institucions socials protagonistes del dia a dia han estat els transports: sobretot els ferrocarrils i els tramvies que d'antuvi creuaven Sarrià. Tothom en recorda el traçat i alguna anècdota que hi fa referència (l'estrès per agafar-lo, algun dramàtic accident...). I prova de l'emotivitat i la importància personal que tenien torna a ser el fet de posar-los malnoms (el *Cinc cèntims*, per exemple).

En un altre ordre de coses, com tota *comunitat* (González, 2013; Michonneau, 2002), Sarrià tenia els seus rituals i esdeveniments públics —i encara en manté alguns—: els Jocs Florals, els Pastorets per Nadal, les processons del Corpus, Santa Eulàlia i Sant Josep, la revetlla de Sant Joan, la festa de Sant Medir, l'envelat i la Festa Major, els balls del diumenge a Ca la Xata, les sardanes a Vallvidrera, la missa a la plaça Sarrià o els sopars d'estiu al carrer Monterols.⁷ Alguns, més o menys formals, institucionalitzats; d'altres, més populars i organitzats pel mateix veïnat, però tots marcant el ritme del calendari i de la vida social.

Sarrià també té el seu paisatge i el seu territori. Un paisatge que és i ha estat viscut, que és definit socialment i culturalment, i amb el qual els sarrianencs s'identifiquen; que és clau, per tant, en la definició de la *comunitat*. Aquest paisatge té uns marcadors naturals i humans. Entren en la primera categoria les fonts, les rieres o determinats arbres, indrets on es donaven amb intensitat trobades i relacions: les rieres, com a indret de joc sobretot per a infants i joves; les fonts, com a lloc d'esbarjo i de trobada en una edat més adulta; l'om del Desert, com a símbol amb connotacions religioses.

■ La celebració del Tres Tombs encara ocupa un paper destacat en el calendari festiu dels sarrianencs. En aquesta imatge de mitjan anys cinquanta, veiem la corrua pujar pel carrer Major, eix vertebrador de Sarrià, a l'altura de la matalasseria Mota (1956).

AUTORIA DESCONEGUDA; ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA ELS BLAUS.

En la segona categoria de marcadors (els no naturals), hi situariem les botigues i els tallers d'oficis, els centres recreatius i religiosos, les clíniques o les cases senyoriales, de les quals es recorda perfectament la ubicació i l'estil arquitectònic, i tots els detalls de la successió de propietaris i ocupants. El Monestir de Pedralbes hi ocupa un paper destacat pel seu caràcter simbòlic multidimensional. Més enllà del valor subjectiu que li atorguen nombrosos veïns i veïnes, en l'àmbit col·lectiu s'expandeix en un plànol religiós, històric i, els darrers trenta anys, polític i identitari (amb la reivindicació de l'adscripció històrica al territori de Sarrià).⁸

Menció a part mereixen dos espais: el Desert, per una banda, i Collserola i el Pla, per l'altra, espais que se situarien entremig del que és natural i el que és construït. En realitat, com d'altres, llocs significatius perquè han estat viscuts, i, per tant, reapropriats socialment i culturalment. El Desert ha constituït una mena d'espai allunyat però saturat de llocs emblemàtics (la capella de Santa Eulàlia, el Convent, l'Escorxador, el camp de futbol, els safareigs, els horts,

la casa del Marquès d'Alòs i, per descomptat, l'om centenari). Collserola i el Pla, límits naturals curulls d'indrets, personatges i esdeveniments igualment importants: l'aprovisionament a Rubí o Sant Cugat i les rutes de l'estraperlo durant la postguerra; l'esbarjo des de sempre al Tibidabo, a Vallvidrera i el seu pantà, etc.

■ Cartell commemoratiu del 60è aniversari de l'annexió de Sarrià. Resulta interessant l'elecció per a l'ocasió d'una vinyeta de l'Esquella de la Torratxa del 1921, en la qual es representa la lluita entre Barcelona i Sarrià (1981).

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SARRIÀ.

La transformació de tot aquest paisatge viscut (la urbanització progressiva de les rieres, la desaparició de les masies i dels horts, la substitució de cases de cós per blocs...) fa prendre consciència, potser més que no pas d'altres elements, del pas del temps i dels canvis soferts per Sarrià, els quals són jutjats amb desaprovació: «Sarrià no és el mateix que era», s'acostuma a dir. Aquest judici denota el conflicte passat/present o, fins i tot, tradició -model de poble / modernitat - model de ciutat, i és viscut amb conflictivitat, especialment quan la representació oficial (que prové de l'Administració) nega la vivència més immediata. És el cas d'una veïna, la placeta de la qual ja no surt als mapes i cadastres de l'Ajuntament, cosa que interpreta com el presagi de la seva desaparició sota el pes d'una nova edificació.

El conflicte, però, no només es dona amb l'*exterior*, representat per Barcelona. Sarrià, com ja hem dit, no ha estat mai una *comunitat* ideal, homogènia, harmònica i sense conflicte. Perquè, entre altres raons, Sarrià no ha estat exempt dels grans canvis que s'iniciaren al segle XIX i que tots els municipis del Pla, inclosa Barcelona, experimentaren. La industrialització i la substitució progressiva de l'agricultura i de la menestralia potser arribaren més tard i amb menor intensitat a Sarrià, però no per això s'alliberà de les transformacions socials, polítiques i econòmiques que aquests processos comportaren: migracions, densificació, especulació immobiliària...

Tanmateix, Sarrià va experimentar internament —i aquesta pensem que és una de les aportacions d'aquesta recerca— les tensions pròpies de la majoria de pobles i ciutats amb certes dimensions (fet que, a més, confirma, en termes d'aquesta recerca, l'entitat pròpia de Sarrià). Sarrià no ha estat exempt d'heterogeneïtat: amb els sarrianencs de tota la vida trobem els migrants de

l'interior de Catalunya, els aragonesos, els castellans i, més recentment, els europeus i sud-americans; amb els senyors han conviscut els fusters i els paletes; amb els botiguers, els treballadors de les fàbriques; amb els que hi fan vida, els que només hi dormen. De la mateixa manera, hem constatat com en el terreny urbanístic es revelen a Sarrià certes tensions entre àrees diferenciades: entre l'extraradi dels masos i el seus camps, i les cases del nucli i els seus carrerons i places; entre el Sarrià de dalt i el Sarrià de baix; entre el Sarrià «ordenat» i el seu barri *Xino*;⁹ o entre el nucli i les seves barriades de barraques, com ara la de Can Caralleu. Es tracta de tensions que també es revelen en el camp edificador, especialment palès avui dia davant les diverses tipologies constructives que hi conviuen: masies, cases senyoriales, cases de cós populars, blocs de pisos esgrafats, arrebossats, de maó o de marbre —tot depenent de la moda del moment—, evidència del pas inexorable del temps, però també, com ens destaquen, de la pèrdua d'una fisonomia pròpia.

■ Detall de la part inferior del carrer Major, en la qual podem observar diferents tipologies edificatòries que comprenen des de mitjan segle XVIII fins a un any abans de fer-se la fotografia, quan s'edificà el bloc blanc (2012).

MIGUEL DOÑATE SASTRE

A mode de conclusió

La nostra recerca mostra com, a Sarrià, un cert model de *comunitat* perviu i es recrea. Un model que s'entén, sobretot, en contraposició al que representa Barcelona, un model basat en la intensitat dels vincles socials i en la forta identificació amb certs indrets, que conté una normativitat i unes pautes de sociabilitat clares. Un model propi i diferenciat, que ja en la segona meitat del segle XIX defineix un Sarrià de futur en termes econòmics, socials, urbans, que esperava contenir l'embranchida del model de la Gran Barcelona que tot just començava a desenvolupar-se a esquena de la resta de municipis del Pla i la seva gent. Sense negar el punt d'idealització present en alguns discursos, la pervivència d'aquest *poble* (més enllà de l'annexió del 1921) és innegable. Tot i la dificultat que suposa moure's simultàniament entre el terreny de les mentalitats i les representacions, per una banda, i dels fets i les pràctiques, per l'altra, som conscients, com a antropòlegs, que és l'anàlisi de les múltiples subjectivitats la que ens permet aproximar-nos a la realitat polièdrica que és la construcció de la Gran Barcelona, i la pervivència i alhora transformació de Sarrià com a col·lectivitat particular. ■

BIBLIOGRAFIA

■ Barth, F. (1976) *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. México: Fondo de Cultura Económica.

■ Bertaux, D. (1993) «La perspectiva biográfica: validez metodológica y potencialidades». Dins Marinas, J. M.; Santamarina, C. (ed.) *La historia oral: métodos y experiencias*, 149-171. Madrid: Debate.

■ Carreras, F. (1901) *Notas históricas de Sarrià*, Barcelona: Imp. Francisco J. Altés.

■ **Cordeiro, G.; Costa, A.** (2003) «Lugar, identidad y “sociedades de barrio” en Lisboa». Dins *Zainak*, 24: 763-785.

■ **Delgado, M.** (1994) «Las estrategias de memoria y olvido en la construcción de la identidad urbana: el caso de Barcelona». Dins *Ciudad y cultura. Memoria, identidad y comunicación*. Medellín: VII Congreso de Antropología de Colombia, 95-125.

■ **Delgado, M.** (2005) *Elogi del vianant: del «model Barcelona» a la Barcelona real*. Barcelona: Edicions de 1984.

■ **Fernández, M.** (2014) *Matar al Chino: Entre la revolución urbanística y el asedio urbano en el barrio del Raval de Barcelona*. Barcelona: Virus Editorial.

■ **Geddes, P.** (1960) *Ciudades en evolución*. Buenos Aires: Infinito.

■ **González, E.** (2013) *Memoria e historia. Vademécum de conceptos y debates fundamentales*. Madrid: Catarata.

■ **Gras, J.** (2002) *L'annexió de Sarrià a Barcelona*. Vilamós: El Mirador.

■ **Gras, J.** (2003) *Sarrià, cap a on vas?* Vilamós: El Mirador.

■ **Grup de Recerca Biogràfica** (2004) *I... això és la meua vida. Relats biogràfics i societat*. Bar-

celona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

■ **Halbwachs, M.** (2004) *Los marcos sociales de la memoria*. Barcelona: Anthropos.

■ **Hernández, F.X.** (2001) *Barcelona, història d'una ciutat*. Barcelona: Llibres de l'Índex.

■ **Lefebvre, H.** (2000) *La Production de l'espace*. París: Anthropos.

■ **Márquez, R.; Doñate, M.; Romero, P.** (2009) «Baixar a Barcelona». *La identitat sarrianenca davant l'expansió de la Barcelona metropolitana*, Memòria beca IPEC.

■ **Màrti, J. M.** (1987) *Sant Vicenç de Sarrià. 1000 anys d'Història*. Barcelona: Akribos Edicions.

■ **Masjuan, E.** (2000) *La ecología humana en el anarquismo ibérico. Urbanismo «orgánico» o ecológico, neomalthusianismo y naturismo social*. Barcelona: Icaria.

■ **Michonneau, S.** (2002) *Barcelona: memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mites*. Vic: Eumo.

■ **Segarra, F. de** (1921) *Sant Vicenç de Sarrià. Dades i clarícies referents a la història d'aquesta vila i parròquia*. Barcelona: Imp. Francisco J. Altés.

■ **Simmel, G.** (1988) «L'Espai i les ordenacions espacials de la societat». Dins **Simmel, G.** *Sociologia: investigacions sobre les formes de la socialització* (vol. 2), 255-339. Barcelona: Edicions 62.

■ **Sobrequés, J.** (2008) *Historia de Barcelona*. Barcelona: Plaza Janés.

■ **Terradas, I.** (2000) «Realismo etnográfico. Una reconsideración del programa de Bronislaw K. Malinowski». Dins **Bestard, J.** (ed.) *Después de Malinowski*, 117-145. Tenerife: Asociación Canaria de Antropología.

■ **Toscas, E.** (1994) «Sentimiento de pertenencia local y territorio en una colectividad del Llano de Barcelona entre el Antiguo régimen y el Estado liberal: Sarrià 1780-1860». Dins *Estudios Geográficos*, 216: 143-149.

■ **Toscas, E.** (1997) *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat.

■ **Wirth, L.** (1968) *El urbanismo como modo de vida*. Buenos Aires: Ediciones 3.

NOTES

(1) Utilitzem *poble* o *vila* en el sentit d'espai social on els vincles entre les persones i els grups són especialment intensos, on existeix algun tipus de sistema normatiu i d'estatus, i una identitat diferenciada. De la manera com fan servir el concepte *societat de barri* Cordeiro i Costa (2003), per exemple; assumint tota la crítica feta per l'antropologia a l'ús erroni de *comunitat* (pensada com a espai perfectament delimitat i diferenciat de la resta de la ciutat caracteritzat per l'homogeneïtat social i la manca de conflicte intern). Sarrià no és ni ha estat mai un territori aïllat de la resta de pobles i ciutats, i la seva gent comparteix característiques amb la d'altres contextos semblants.

(2) Malgrat que la denominació de *sarrianencs de tota la vida* pugui semblar una categoria excloent basada en l'origen i la genealogia, hem pogut comprovar que funciona com una categoria distintiva en la qual s'inclou qualsevol persona que fa vida, que adopta la forma de fer i relacionar-se d'aquesta *comunitat*, independentment de la seva procedència o el temps que fa que viu a Sarrià.

(3) Amb el títol «Els nostres records: Viure a Sarrià», ambdós es van fer al Casal de la Gent Gran de Can Fàbregas. El primer, del 8 d'abril al 10 de juny de 2011, amb un total de 9 sessions, i el segon, del 20 d'octubre al 17 de novembre de 2011, amb 5 sessions.

(4) «Baixar a Barcelona». *La identitat sarrianenca davant l'expansió de la Barcelona metropolitana*, també finançada per l'IPEC (2009).

(5) En una d'aquelles converses informals que es produeixen durant el treball de camp, una veïna d'uns 80 anys, nascuda a la mateixa casa del nucli històric on encara residia, destacava que un dels mals més greus de Sarrià era que «la gent que només dorm [...] fora d'aquí [referint-se al nucli] és com un barri dormitori..., no fan vida a Sarrià, no són de Sarrià».

(6) L'aura que envolta metges i farmacèutics a Sarrià s'ha vist augmentada pel protagonisme públic d'alguns d'ells, com ara el metge Rafael Batlle, que fou el darrer alcalde del Sarrià independent,

o per la històrica presència de nombrosos centres hospitalaris, com ara la Clínica Corachán o, més recentment, l'Institut Dexeus.

(7) Un dels llocs amb més activitat encara és aquest carrer de Monterols, per a molts veïns «el que més vida té de Sarrià». Avui els seus veïns encara organitzen un sopar cada dissabte d'estiu.

(8) D'ençà de la divisió de Barcelona en districtes dels anys vuitanta, que mutilà el territori històric de Sarrià en lliurar el Monestir de Pedralbes al districte de les Corts, des de Sarrià (amb el moviment veïnal al capdavant) es reivindica el seu retorn. Tanmateix, la passivitat de l'Ajuntament és interpretada com un greuge més cap a Sarrià, i té un paper clau en el ressorgiment d'una identitat sarrianenca en clau política.

(9) Situat en la quadrícula que conformen avui els carrers Major, Ivorra, Bonaplata i Calàndries, són poques les edificacions (de tipologia humil i d'autoconstrucció) que a dia d'avui resten dempeus, i cap ni una les vies internes que les connectaven.